

**David
Steenmeijer**

**Welkom
in de gesloten
zorg** Een inblik van
een hulpverlener

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.

Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2024 David Steenmeijer

Omslagontwerp: Villa Grafica

Omslagbeeld: © Shutterstock

Zetwerk: Mat-Zet B.V., Huizen

Druk: ScandBook UAB, Lithuania, met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 1517 0

ISBN 978 94 027 7172 5 (e-book)

NUR 320

Eerste druk juni 2024

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.

® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Welkom in de gesloten zorg is gebaseerd op de ervaringen en herinneringen van David Steenmeijer. Een ander zou diezelfde gebeurtenissen misschien op een andere manier hebben weergegeven. Het is dan ook een subjectieve weergave van de werkelijkheid. Om redenen van privacy zijn sommige namen, gebeurtenissen, plaatsen en/of andere kenmerken van betrokken personen gewijzigd, gefingeerd of weggelaten.

Inhoud

Woord vooraf	11
Proloog	13
1 Het afvoerputje	21
2 De wetten van de jungle	40
3 Wie is toch die man?	57
4 Nu niet meer bellen, ik ben een film aan het kijken	71
5 Ruwe diamantjes, ridder te voet	84
6 Poepiechic	103
7 Duidelijke verhoudingen	116
8 Van korte duur	127
9 Opnieuw beginnen	141
10 Wolf in schaapskleren	157
11 Gehard	181
12 Mooi weer	202
13 <i>Picked my battles</i>	222
14 Dat zeggen ze allemaal	244

Proloog

Het is een hondsdag pur sang wanneer ik mijn rammelende zilveren Peugeot parkeer in een overzichtelijke woonwijk vol lage rijtjeshuizen. Mijn eerste ontmoeting met Heteren, een op het oog slaperig dorpje onder de rook van Nijmegen dat ligt op ongeveer een halfuur rijden van de besloten instelling voor geestelijk gehandicapte volwassenen waar mijn pad dat van Mich heeft gekruist.

Mijn auto heeft geen airconditioning, onderweg was het naar adem snakken en peentjes zweten. Op het moment dat ik de sleutel uit het contact heb gefrummeld, mijn spullen bij elkaar heb gegrist en het portier gretig opengooi, slaat een smorende hitte me in het gezicht. De lucht lijkt geen greintje zuurstof rijk te zijn, het voelt alsof er een stroperige massa tegen me aan duwt. Terwijl ik steunend tegen de rand van het dak sta bij te komen en mijn kleding fatsoeneer, zie ik aan de

overkant achter een groot raam beweging ontstaan. Meteen herken ik het kale hoofd en de karakteristieke, breedgeschouderde lichaamsbouw; de vastberaden tred en de stugge wijze waarop zijn logge armen met de rest van zijn lichaam meebungelen. De voordeur zwiept open, een gulle, ontwapenende lach komt tevoorschijn: Mich.

Toen we elkaar leerden kennen was ik vierentwintig en had ik de universiteitsblos nog vers op de wangen staan. Mijn bachelor psychologie op zak na een zwaarbevochten zesje voor mijn scriptieherkansing, maar aan een master wilde ik vooralsnog niet denken. Ruim drie jaar lang had ik een hoosbui aan theorie over mentale aandoeningen over me heen gekregen, alleen was ik al die tijd geen seconde in contact gekomen met de mensen die werkelijk gebukt gingen onder het leed waarover ik leerde – de getormenteerde zielen die ik geacht zou worden weer op de been te krijgen. De geënceneerde, gekunstelde casuïstiek waarover de literatuur en de tentamens verhaalden kwam me de neus uit en de weke, opgelegde onderwerpen voor essays en onderzoeken die het toch nooit tot publicaties zouden schoppen, kon ik niet meer zien. Het was tijd om met mijn poten in de modder te gaan staan, de klauwen te laten wapperen. Ik smachtte naar de doelgroepen, had geen boodschap aan de vergrote ogen en onthutste reacties die deze keuze aan mijn sociale, intellectuele dampkring ontlokte; links en rechts werd ik voor gek versleten: ‘Niet om het een of ander, David, maar wat je nu gaat doen... dat is toch voor mbo’ers en cursisten?’; ‘Jongen, waarom doe je nou zo vreselijk moeilijk? Is dit echt nodig?’; ‘Je bent er verdomme bijna!’

Yep, inderdaad, als ik braaf dit geijkte pad der sociale wetenschap aanhield, zou ik na dik een halfjaar opni u met mijn neus in de boeken te hebben gehangen stage gaan lopen en dus  ok praktijkervaring opdoen, wat wilde zeggen dat ik minimaal vijf maanden aan de zijlijn zou komen te staan om daarna, als ik het er een beetje redelijk van af had gebracht, eindelijk eens voor het echie op te mogen.

Ze konden op- en aanmerken tot ze een ons wogen: ik was niet overstag te krijgen. Tot nader order zou ik in het veld te vinden zijn. Dat dit impliceerde dat ik aangeduid zou worden als ‘begeleider’ en niet als ‘behandelaar’ of ‘gedragsdeskundige’ nam ik voor lief, net als het feit dat ik een loon zou verdienen dat net aan de helft was van het salaris waarop ik na mijn master aanspraak zou maken. Het zou allemaal wel. Die mufte collegezalen en gezapige universiteitsbibliotheek kon ik missen als kiespijn. Eerst maar eens de handen vuilmaken, dan zou ik wel weer verder zien. En daarmee basta.

‘Ewa, dat blonde bekkie heb ik al even niet meer gezien,’ groet Mich me grinnikend vanuit de deurpost. Hij draagt een gebroken beige polo, met daaronder een corresponderende korte, comfortabel ogende joggingbroek en tot slot nog een paar smetteloos witte sokken, gestoken in Adidas-slippers. Plotseling duikt er vanachter zijn knie een spits bruin koppie met stijf getrokken elfenoortjes op waarvan honingachtige Cleopatra-ogen het onbekende bezoek aan een nauwkeurige inspectie onderwerpen. Mich hoeft maar onopvallend met zijn vingers te knippen of het koppie verdwijnt weer.

Ik ontvang een stevige omhelzing, daarna geeft het baasje zijn hond toestemming kortstondig aan zijn gast te snuffelen. Het beest is sterk op een pezige manier, straalt goudbruin in de zomerzon en in weerwil van de kalme, schattige wijze waarop het aan mijn uitgestoken hand ruikt is het klip-en-klaar dat je met gemak een kwaaije aan hem kunt hebben. Zijn vacht pas nog geschoren, de stand van zijn lichaam op een elegante manier strijdvaardig. Robuust, dat is het woord dat de lading het beste dekt. Het kost Mich slechts nog een nonchalant vingerknipje en een strenge ‘Naar je mand, *yallah!*’ om het dier met hangende oortjes sloffend koers te doen zetten richting de huiskamer, waar het plaatsneemt op zijn plekkie. Schouderklopjes en vrolijke woorden uitwisselend begeven Mich en ik ons in zijn kielzog.

Ik krijg een rondleiding. Het valt me op dat het overal in dit modern ingerichte huis ongekend netjes is, haast onberispelijk. Op een paar grauwe vlokjes in de buurt van de asbak op de achtertuintafel na valt er geen vuiltje te bespeuren, en ook die veegt Mich terstond met zijn handen op wanneer zijn oog erop terechtkomt terwijl hij met heimelijke trots uitweidt over de houten veranda boven ons die hij samen met schoonvader Henk heeft getimmerd. Mich heeft me weleens toevertrouwd dat hij minimaal éénmaal per dag zijn hele benedenverdieping opruimt en dweilt, dat hij niet in de minste rommel leven kan.

‘Het heeft alles van doen met goed fatsoen en discipline,’ zo leerde hij me toentertijd, waarden die hoog in het vaandel staan bij mensen die de wapenrok hebben gedragen. Maar ik sluit niet uit dat er meer achter deze ordedrift steekt dan al-

leen de nalatenschap van zijn loopbaan bij defensie. Een opgeruimde omgeving biedt een opgeruimde geest.

We eindigen weer in de huiskamer en ik laat me zakken in de fauteuil naast de bank. De airco waait me een straffe doch aangename koelte toe en op de achtergrond speelt de radio opzweepende dance die wordt voortgestuwd door een zware, rollende bas. Het spreekt vanzelf dat ook het geluidssysteem van loepzuivere kwaliteit is. Terwijl Mich me en passant zegt dat hij wat te drinken voor ons gaat pakken en de gang op schiet, kijkt de hond me vanuit zijn vrijwel haarloze mand recht in de ogen. Geen van ons knippert.

Hij komt omhoog.

Ik hou mijn adem in.

‘Mooi menneke, niet?’ verbreekt de sonore stem van Mich de staarwedstrijd. ‘Wacht, moet je dit zien.’ Hij vertrekt even uit het zicht en keert terug met een plastic zakje hondenbrokken, grabbelt met zijn potige vingers drie stuks eruit. Het lekkers komt vlak onder de snuit van het beest te liggen, dat op zijn beurt watertandend en likkebaardend ernaar staart. De glanzend gouden kijkers richten zich op naar de baas, die hem geen blik waardig keurt en hem zelfs de rug toekeert om tegen mij te praten.

Onderwijl verroert het dier zich niet.

‘David,’ zegt Mich plechtig, ‘wat wensen wellevende Nederlanders hun disgenoten als ze op het punt staan om aan de maaltijd te beginnen?’

‘Ehm... smakelijk eten?’ breng ik vertwijfeld voort – mijn stem is schor.

Mich wijst achter zich, naar de hond die op wat speekselreflexen na nog altijd als bevroren erbij staat. ‘Zeg jij het ’m maar,’ word ik aangespoord. ‘Die taal verstaat hij wel. Het is een nette jongen, hoor. Serieus.’

Ik schraap mijn keel. Op het ogenblik dat ik de laatste klemtoon van mijn tong heb laten rollen stort het beest zich op de brokjes als een gier op zijn prooi. In de borstkas van Mich gaat een triomfale lachbui tekeer. Verbluft ontvang ik de zoveelste broederlijke klap op mijn schouder. Met accurate halen likt de hond de kruimeltjes van de grond.

En in mens en dier een welbehagen.

Het heeft Mich op de kop af zestien weken gekost om deze viervoeter zo gehoorzaam te krijgen. Er hoefde geen professionele hulp aan te pas te komen – honden hebben duidelijkheid nodig en als er iemand duidelijk is, dan is Mich dat wel.

‘Voor zo’n beessie moet van meet af aan kraakhelder zijn wat hij wel en wat hij niet kan maken,’ legt Mich uit nadat hij op de bank is gezakt, en hij wrijft langzaam rondjes over het vrije zitvlak naast hem. ‘Als ik ’m normaal gesproken toesta om gezellig naast me te komen chillen, zal hij niet kunnen begrijpen waarom hij van dat stekje moet wijken op het moment dat er gasten zijn... Of waarom ik hem wegstuur als hij niet fris of te harig is.’ Hij laat zijn gotisch getatoeëerde armen gelaten in zijn schoot vallen en vouwt zijn handen in elkaar. ‘Bij honden kun je de teugels eigenlijk nooit laten vieren. Dan weten ze niet meer wat ze verwachten moeten en dat sticht kortsluiting in hun hersenpannetje, met alle gevolgen van dien. Eigenlijk zijn ze heel erg autistisch. Uitzonde-

ringen, daar kunnen ze met hun pet niet bij. Aan de regels moet niet getornd worden, een hond wil precies weten wat-ie wel en wat-ie niet mag. Het leeft gewoon allemaal bij de gratie van consistentie en helderheid, daar staat of valt het gedrag van zo'n beest bij.'

Ik neem het goudbruine dier nog eens in ogenschouw, dat liggend als een sfinx en met gespitse oren naar de verhandeling van zijn baasje aan het luisteren is.

'In de kern is het net als met die gasten,' refereert Mich vervolgens aan de bewoners van de instelling terwijl hij wat meer recht komt zitten. 'Als de structuur wegvalt verliezen ze het overzicht, ontstaat er ruis op de lijn en laait er spanning op en gaat het bloed koken. Nou ja, jij weet als geen ander waar dat meestal toe leidt...'

Peinzend kijkt hij naar zijn eigen reflectie in het verduisterde plasmascherm dat zo'n beetje de helft van de muur tegenover hem in beslag neemt.

'Ja, tot op zekere hoogte zijn die gasten net honden,' herkauwt hij hardop, 'met alle respect, natuurlijk.'

Zoals wij allemaal tot op zekere hoogte honden zijn.

Met alle respect, natuurlijk.

1

Het afvoerputje

‘Welkom in het afvoerputje van de mentale zorg!’ is hoe ik door een van mijn vele nieuwe collega’s werd onthaald op mijn eerste dag als woongroepbegeleider op de instelling voor geestelijk gehandicapte volwassenen. Het was een man met gemillimeterd haar, compact van gestalte en gehuld in een beige jas met bijpassende katoenen broek. Hij gnuifde er zachtjes bij, maar ergens had ik de indruk dat hij geen grap maakte. Met een harde klap gooide hij de poort achter ons dicht – het hek rammelde wild na. Hij rookte Camel blue: het dakje van zijn verfrommelde pakje kneep uit zijn kontzak. Vanaf zijn kruin staarde een zonnebril naar de dichttrekkende lucht, tussen een van de diepe rimpels onderaan zijn achterhoofd zat een bultje dat leek op een ontstoken insectenbeet. De man krabde eraan en begon wat breder te lopen, achtere-loos gebaarde hij me te volgen.

Bij wijze van oriëntatie zou ik drie dagen meedraaien op drie verschillende woongroepen – achtereenvolgens nummer negen, nummer twaalf en nummer zes. Na afloop zou ik zelf mogen kiezen aan welke ik me zou binden. Het was geheel aan mij, alle drie de groepen gingen mank aan ernstig personeelstekort. Eigenlijk gold dat voor de hele instelling wel. Sterker: voor de mentale zorg an sich.

Mijn eerste dienst betrof een ochtenddienst, wat mede betekende dat ik om zeven uur acte de présence moest geven. De ogen van de man die me op die vroege morgen over het terrein naar het gebouwtje leidde waarin woongroep negen huisde, taxeerden me enkele malen en nadat hij me een Camel had aangeboden, die ik vriendelijk afsloeg, drukte hij me op het hart dat ze op groep negen een lange, sterkgebouwde kerel als ik goed konden gebruiken. Ik begreep niet helemaal waar hij op doelde, maar was dan ook nog vrij loom door het tijdstip – nooit een ochtendmens geweest. Terwijl ik met mijn pink een paar korrels slaapzand uit mijn ogen punnikte en met mijn andere hand een gaap probeerde te bemantelen knikte ik halfhartig in de richting van de man, die zijn sigaret in drie hijsen oprookte. Het deed me denken aan de koks van het restaurant waar ik als puber in de afwas bijverdiende; aan dat karakteristieke punt waarop ze zich net voor het losbarsten van de horecapiek op het achterplaatsje tussen de containers en gewapend met dubbele espresso's en peuken in stelling brachten voor de strijd. Er leek iets op til te zijn.

Aangekomen bij groep negen kreeg ik van de man met het gemillimeterde kapsel een pieper die de contouren en het gewicht had van een retro draadloze telefoon en een sleutel

waaraan een chip in de vorm van een druppel zat. Samen met de andere begeleiders van de woongroep ontbeten we in een groot vertrek dat woonkamer en keuken in één was, aangeduid werd met ‘de groepsruimte’ en waaraan de kamers van de cliënten paalden, die allen nog op één oor achter hun vergrendelde deur lagen. Het was zaterdag, in het weekend werden ze niet gewekt – geen verplicht rooster van toepassing. Toen rond een uur of halfnegen iedereen was uitgegeten en er nog wat werd nagepraat terwijl men uitbuikte, belde een van de cliënten in met de vraag of zijn deur open mocht. Dit mocht, en in de minuut die volgde werd me duidelijk waarom deze woongroep meer spierballen behoefde: een van de begeleiders stelde de uit de kluiten gewassen gozer met de zwaar Amsterdamse tongval die in zijn Ajax-pakkie met een stoer loopje ten tonele verscheen een vraag over zijn vieze was, die hem faliekant in het verkeerde keelgat schoot, en het bijwonen van mijn eerste wat in de zorgmond een ‘escalatie’ wordt genoemd was een feit: de cliënt sloeg om zich heen en trapte in op het droogrek dat ingeklapt tegen de wand naast hem stond en in een split second kort en klein was, kwam direct daarna met moordlustig uitgestoken armen dwars op ons af terwijl hij alle inboedel die zijn aanloop belemmerde aan de kant bulldozerde. Ook ondervond ik meteen wat er in de instellingssferen bedoeld wordt met een ‘fixatie’ – met volle overgave stortten de begeleiders om me heen zich op de flippende cliënt en drukten hem met pijn en moeite tegen de vlakke. Hij bleef zich met alle geweld verzetten en krijste het uit. Hilde en begon klodders spuug te vuren. Ik werd gecommandeerd zijn rechterbeen in bedwang te houden, moest

elke vezel in mijn lijf aanwenden om dat gedaan te krijgen; de jongen was sterk als een paard. Mijn carrière in de geestelijke zorg telde nog geen anderhalf uur en het zweet gutste me al over het voorhoofd. De adrenaline kolkte door tot in de puntjes van mijn tenen, en mijn keel was plots zodanig uitgedroogd dat ik niet meer kon praten – geen hand, arm of been had ik nog vrij; communiceren met de andere begeleiders lukte me slechts nog middels knikken of schudden met mijn hoofd.

De uren die volgden ging de Amsterdammer op dezelfde losgeslagen voet verder, in totaal raakte hij die ochtend acht afzonderlijke keren in alle staten. Het leek een eindeloos pendelen te worden tussen zijn kamer en de afzonderingsruimte. Telkens huilde hij voluit als hij ons kankerend en roepend nakeek door het kleine ruitje in de massieve deur, en moest ik op mijn kiezen, de binnenkant van mijn wang of onderlip bijten om mijn schrik voor mezelf en een stalen gezicht te houden. De anderen blikten noch bloosden, alsof het allemaal niets te betekenen had. Zo gingen hier de zaken, dit was wat je verwachten moest – dit was waar je voor tekende. Waar was ik in vredesnaam beland?

Op woensdag was groep twaalf aan de beurt. Een avonddienst, dit keer. Op een fragiel, taankleurig mannetje dat door zijn tandeloze mond en rudimentaire Nederlands erg lastig te begrijpen was na, bleef iedereen op zijn kamer. De begeleiders van twaalf waren vooral druk met het draaien van shag, het schieten van sigaretten met gebruikmaking van zo'n doehet-zelf-machientje en klooiën op hun telefoons. Op het mo-

ment dat ik thuiskwam, had ik het gevoel dat ik acht uur lang naar een televisie had gestaard die niets anders dan ruis had uitgezonden. Dit ging hem niet worden.

Uiteindelijk spoelde ik die vrijdagmiddag aan bij groep zes, waar het er een stuk levendiger aan toeling. De cliënten kwamen geregeld een kijkje nemen in de gemeenschappelijke ruimte en enkelen van hen toonden zelfs interesse in de nieuweling. Niemand at op zijn kamer; tijdens het avondeten schoof iedereen aan dezelfde tafel aan. Tegen het vallen van de avond nam een van de begeleiders, een jongen die na zijn mbo-opleiding op deze groep was komen werken en momenteel doorleerde voor psychomotorisch therapeut, me bij zich om de ziektebeelden van de cliënten eens rustig met me te doorlopen. Op zijn minst moest ik toch weten wat ze in huis hadden voordat ik mijn keuze zou laten vallen? Ik luisterde geboeid. Overwegend psychosegerelateerd, serieuze defecten in de emotieregulatieprocessen vertoonden ze allemaal wel en ook speelde verslavingsgevoeligheid op deze woongroep een prominente rol – in de breedste en extreemste zin van het woord: van suiker en vettigheid tot tabak en verdovende middelen, van kluiven aan teen- en vingernagels tot het bingewatchen van porno en masturbatiewoede. Verslaving, psychose en emotieregulatie – ja, die thema's spraken me wel aan. Tijdens mijn studie had ik die takken grondig en met veel plezier bestudeerd, met deze club zou ik uit de voeten moeten kunnen. Ja, groep zes was de gedoodverfde winnaar, niet in de laatste plaats omdat het me nogal een hachelijke stunt leek me structureel te wagen aan een beresterke Amsterdammer met een torenhoog escalatierisico ter-

wijl ik nog helemaal geen agressie-managementtraining of iets van dat kaliber had genoten. Het was pure improvisatie geweest, dat wat ik die zaterdagmorgen op negen had laten zien. Groep zes zou mijn vertrekpunt in de mentale zorg worden. Ik had mijn plek gevonden.

Afvoerputje. Ik kreeg het woord nog talloze keren te horen, de hulpverleners leken gelijkgezind in hun kijk op hun werkplek. En in bepaalde zin was het natuurlijk ook waar. De cliënten die door dit soort instellingen werden geherbergd, hadden al een zondvloed aan zorgadressen versleten. Ze zaten tot aan hun lippen in het systeem en de kans was groot dat ze nooit meer eruit zouden geraken. Dit was een van de laatste stations. Zo niet het laatste. De bak of tbs, dat was bij benadering waarvoor ze nog in aanmerking kwamen. Als ze daar niet al vandaan kwamen. De bak, tbs of onder de groene zoden.

Ik leerde mensen kennen die zich niet eens meer konden heugen dat ze géén begeleiding ontvingen, dat er níét een buitenstaander was die zich met hun leven bemoeide. Een warmhartige jongen met een potsierlijk brilwerk die op de nek werd gezeten door auditieve alsook visuele hallucinaties en op een obsessieve, haast celibataire manier altijd maar bezig was ‘het juiste’ te doen vertelde me tijdens onze kennismaking dat hij als kind vele malen vertrouwder was met de gezichten van de jeugdbeschermingsmedewerkers dan met dat van zijn vader. Toch leefde hij in de stellige overtuiging dat zijn vader hem onmetelijk meer had bijgebracht dan alle maatschappelijk werkers die ooit in zijn leven waren versche-

nen bijeen. De jongen sprak de klok rond over zijn vader. Wanneer hij hem voor het laatst had gezien kon hij zich alleen niet voor de geest halen. Ook kreeg hij het bepaald niet voor elkaar diens uiterlijk te beschrijven. ‘Een beetje zoals ik, misschien?’ was het verste dat hij kwam. Later kwam ik erachter dat de jongen jarenlang door zijn vader was geslagen en dat het rijkelijk bemiddelde pleeggezin dat zijn armen voor hem had gespreid bij lange na niet de veiligheid en liefde had kunnen bieden die de jongen zo deerlijk nodig had gehad. Binnen de kortste keren waren ze hem beu geweest – een hulpbehoevend kind adopteren leek toch veel leuker dan het in werkelijkheid was.

Je hoefde op de instelling niet te proberen goede sier te maken bij je cliënten; zorgmedewerkers die dikke maatjes probeerden te worden hadden ze al genoeg gezien en geen van hen was blijven hangen. Mich was degene die me deze les leerde. Hij doemde elke week van maandag tot en met donderdag op bij woongroep zes om cliënt L. op te pikken, een jonge jongen met blonde krulletjes, lodderige lichtblauwe oogjes en slonzige kleding die het liefst onderuitgezakt vanaf de bank of zijn bed naar de televisie aan het gapen was. Men trachtte tevergeefs L. wat actiever te krijgen, terug naar het hier en nu. Maar elke keer rolde hij dan weer met zijn ogen en wuifde je bemoedigende gemeenplaatsen weg alsof het strontvliegen waren. Soms deed hij domweg alsof je niet bestond, dat is in elk geval wat mij overkwam toen ik bij hem een poging deed elkaar wat beter te leren kennen. Niks moest hij van me weten.